

УДК 37.013.77:[378.091.12.011.3–051:796]

Д. В. Пеньковець

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

© Пеньковець Д. В., 2016
<http://orcid.org/0000-0003-0088-6924>
<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.47917>

У статті досліджується психолого-педагогічна складова професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. Психолого-педагогічні знання необхідні кожній людині, а майбутньому вчителю з фізичної культури особливо, оскільки його професійна діяльність передбачає постійні контакти типу «людина-людина». Саме тому психолого-педагогічна підготовка розглядається нами як одне із важливих завдань у формуванні професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури.

Проведений аналіз науково-методичної та психолого-педагогічної літератури підтверджує, що психолого-педагогічна складова лежить в основі професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. У статті визначені структурні компоненти, визначена загальна структура діяльності майбутніх фахівців, цілі, завдання та основні елементи формування професійної компетентності в процесі психолого-педагогічної підготовки. Визначено ключові складові професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури.

З'ясовано що, психолого-педагогічна підготовка включає в себе: освоєння студентами системи психологічних і педагогічних знань, становлення ціннісного ставлення до них як до основи особистісно-педагогічного кредо майбутнього фахівця з фізичної культури, розвитку творчої індивідуальності, удосконаленості професійної майстерності; розумінню психологічних закономірностей у процесі спілкування; розвитку комунікативних здібностей; формуванню у майбутнього фахівця самосвідомості й світогляду як цілісної системи поглядів на природу, суспільство й людину.

Ключові слова: професійна підготовка, психолого-педагогічна підготовка, професійна компетентність, інноваційний підхід, інноваційно-зорієнтована підготовка.

Пеньковець Д. В. Психолого-педагогическая составляющая профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры.

В статье исследуется психолого-педагогическая составляющая профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры. Психолого-педагогические знания необходимы каждому человеку, а в будущем учителю физической культуры особенно, поскольку его профессиональная деятельность предполагает постоянные контакты типа «человек-человек».

Именно поэтому психолого-педагогическая подготовка рассматривается нами как один из важных задач в формировании профессиональной компетентности будущих учителей физической культуры.

Проведенный анализ научно-методической и психолого-педагогической литературы подтверждает, что психолого-педагогическая составляющая лежит в основе профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры.

В статье определены структурные компоненты, определена общая структура деятельности будущих специалистов, цели, задачи и основные элементы формирования профессиональной компетентности в процессе психолого-педагогической подготовки. Определены ключевые составляющие профессиональной компетентности будущих учителей физической культуры.

Выяснено что, психолого-педагогическая подготовка включает в себя: освоение студентами системы психологических и педагогических знаний, становление ценностного отношения к ним как к основе личностно-педагогического кредо будущего специалиста по физической культуре, развития творческой индивидуальности, усовершенствования профессионального мастерства; пониманию психологических закономерностей в процессе общения; развития коммуникативных способностей; формированию у будущего специалиста самосознания и мировоззрения как целостной системы взглядов на природу, общество и человека.

***Ключевые слова:** профессиональная подготовка, психолого-педагогическая подготовка, профессиональная компетентность, инновационный подход.*

Penkovets D. V. Psycho-pedagogical component of future PT teachers' professional training.

The article examines psychological and pedagogical component of future PT teachers' professional training. Psychological and pedagogical knowledge is essential for everyone, especially for future teachers of physical culture, as their professional activity involves permanent contacts such as "person – person". That is why psycho-pedagogical training is considered as one of the important tasks in the formation of future PT teachers' professional competence.

The analysis of scientific and methodological, psychological and pedagogical literature confirms that the psycho-pedagogical component is the basis of future PT teachers' professional competence. In the article the structural components, the framework for the future specialists' activity, the goals, objectives and main elements of professional competence formation in the process of psycho-pedagogical training are identified. The key components of future PT teachers' professional competence are stated.

It is elucidated that psycho-pedagogical training includes the mastering of students' psychological and pedagogical knowledge, the formation of value attitude to them as to the basis of future PT specialist' personal and pedagogical credo, the development of creative individuality, professional skills perfection; the

understanding of psychological regularities in the process of communication; the development of communication skills; the formation of future specialists' identity and worldview as an integral system of views on nature, society and man.

Key words: *professional training, psycho-pedagogical training, professional competence, innovative approach, innovative-oriented training.*

Вступ. Сучасна парадигма вищої освіти висуває об'єктивну необхідність спеціальної підготовки майбутніх фахівців. Сучасне суспільство висуває нові і більш високі вимоги до кожної особистості у зв'язку з прогресом техніки, науки, удосконаленням соціальних відносин.

Останнє десятиліття характеризується оновленням системи освіти, що виявляється через альтернативність педагогічних систем, багатообразність типів шкіл, нових технологій втілення педагогічних ідей.

Проте вдосконалення традиційних підходів, впровадження нових технологій, дисциплін виявилось недостатнім, щоб забезпечити існуючий ринок праці. Це обумовлено виснаженням монорівневої системи, «проростанням» багаторівневою, входженням України в Болонський процес.

Оскільки суспільство все більше і більше потребує знань, освіта, особливо вища виступає в якості основних компонентів культурного соціально-економічного і екологічного стійкого розвитку людства. У практиці вищої школи важливого значення для забезпечення результативності навчально-пізнавальної діяльності студентів набуває формування професійної мотивації як позитивного відношення до майбутньої професії.

Тому пріоритетним завданням вищої школи є підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя, здатного творчо мислити, моделювати навчально-виховний процес, бути генератором і реалізатором креативних ідей, впроваджувати нові технології в процес навчання і виховання.

Це зумовлено, по-перше, тим, що професійно компетентний учитель позитивно впливає на формування творчого учня, по-друге, може досягти кращих результатів у своїй діяльності, по-третє, реалізує свої творчі можливості.

Майбутній учитель повинен бути підготовлений до роботи, що вимагає високого рівня знань гуманітарних наук: педагогіки, психології, філософії тощо. Випускники повинні орієнтуватися в особливостях використання інноваційних психолого-педагогічних концепцій, теорій і методик вирішення

науково-дослідних, конструктивноорганізаційних, управлінських, освітньо-виховних завдань [5].

Проблема підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності належить до найбільш важливих в теорії і практиці педагогіки і психології вищої школи. В останні роки суттєво зросла кількість наукових робіт, присвячених проблемі викладання психолого-педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах. Питання формування професійної компетентності, вдосконалення професійної підготовки фахівців в умовах вищої школи, проблеми вищої професійної освіти досліджували: О. Бондаревська, С. Гончаренко, Л. Губерський, М. Євтух, В. Журавський, І. Зязюн, В. Кремень, М. Каган, А. Максименко, Т. Матіс, Н. Ничкало, О. Савченко, О. Сердюк, І. Надольний, В. Огнев'юк, А. Хуторський, І. Зімня, Н. Кузьміна, В. Лозова, А. Маркова, Є. Павлютенков, А. Вербицький, А. Брушлинський, К. Абульханова-Славська, Є. Литвиненко, В. Рибальський.

Особливості формування змісту психолого-педагогічної підготовки знайшли відображення у роботах Л. Б. Бадмаєва, Л. Виготського, Л. Карамушки, В. Карандишева, А. Петровського.

Мета, завдання роботи, матеріал і методи.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати психолого-педагогічну складову у професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Завданнями дослідження: виявити і систематизувати тенденції і сучасні проблеми професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, визначити структуру професійної компетенції, теоретично обґрунтувати, те що психолого-педагогічна підготовка сприяє становленню професійної компетентності майбутнього учителя фізичної культури.

Методи дослідження: теоретичний аналіз науково-методичної та психолого-педагогічної літератури та узагальнення, синтез і систематизація.

Результати дослідження. Ґрунтовні знання з педагогіки та психології є запорукою ефективно організації викладачем особистісно-орієнтованого навчального процесу.

Психолого-педагогічні знання є однією із складових підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Під час вивчення психолого-педагогічних предметів майбутні вчителі фізичної культури отримують знання: з дидактики, методики викладання, теорії виховання, загальної психології

(розуміння структури психічної діяльності людини основних форм її прояву, розвитку та перебігу), вікової психології (закономірності психічного розвитку людини на різних етапах онтогенезу (індивідуального) життя), педагогічної психології (закономірності процесу формування особистості в онтогенезі, психологія виховання, психології педагогічної діяльності).

Знання з психології дозволяють майбутньому фахівцеві пізнати індивідуальну і соціальну природу людини. Психологічні знання дозволяють майбутньому фахівцеві пізнати психічні якості особистості, які обумовлюють специфіку основних підходів до розуміння сутності процесу спілкування, надання безпосередньої допомоги учням у розв'язанні їх соціально-психологічних проблем, уміння самостійно приймати рішення в різних ситуаціях. Вони допомагають майбутньому фахівцю подолати психологічний бар'єр до нового, інноваційного; розвивають вміння проектувати свою діяльність; структурувати соціально-культурний досвід на рівні знань, норм, цінностей; навчають педагогічному спілкуванню.

Знання психолого-педагогічних закономірностей, застосування їх у професійній діяльності підвищує ефективність праці майбутніх учителів фізичної культури, допомагає їм розуміти співрозмовників, регулювати взаємовідносини з колегами, учнями, батьками учнів тощо. Якісна професійна діяльність майбутніх учителів фізичної культури передбачає володіння фахівцем професійними, соціальними, психологічними компетентностями.

Під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін майбутніми фахівцями створюються сприятливі умови для формування інноваційних властивостей особистості і відповідної поведінки. Психолого-педагогічна підготовка є експериментальним предметом, на якому демонструються можливості психолого-педагогічного забезпечення становлення особистості як суб'єкта інноваційної діяльності, а в той же час забезпечує інтенсивний особистісний розвиток майбутнього учителя з фізичної культури, тим самим доповнюючи і збагачуючи процес професійного становлення в плані розвитку інноваційних технологій.

Таким чином, психолого-педагогічну підготовку можна назвати інноваційно-зорієнтованою, яка забезпечить розвиток особистості як суб'єкта інноваційної діяльності на рівні діяльнісного, особистісного та соціального компоненту. Отже, в основі інноваційного розвитку майбутніх учителів

фізичної культури у професійній підготовці має бути закладена ідея інтеграції особистісних, соціальних і діяльнісних аспектів особистості [2, с. 71].

Психолого-педагогічні знання допоможуть майбутньому фахівцю подолати психологічний бар'єр до нового, інноваційного; розвивати вміння проектувати свою діяльність; структурувати соціально-культурний досвід на рівні знань, норм, цінностей; навчають педагогічному спілкуванню. Спілкування - це багатоплановий процес, який виконує цілу низку функцій. Функціональні можливості спілкування реалізуються на різних рівнях, залежать від ситуацій, змісту і мети спілкування. Без спілкування, як особливого різновиду діяльності, неможливий розвиток людини як особистості, як суб'єкта діяльності, як індивідуальності. Воно задовольняє потребу людини в контакті з іншими людьми. Зміст і форми спілкування впливають на розвиток тих чи інших якостей індивіда [5, с. 122].

Основою педагогічного спілкування є педагогічний діалог. У педагогічній літературі діалог визначається, як форма педагогічної взаємодії в умовах навчальної ситуації, в ході якої відбувається інформаційний обмін, взаємний вплив і регулюються відносини [3]. Щоб зробити діалог ефективним майбутньому учителю фізичної культури необхідно оволодіти такими вміннями:

а) ставити мету спілкування і добиватися її досягнення шляхом аргументації на основі конкретних фактів, різних видів наочності;

б) формулювати систему питань до співбесідника;

в) аналізувати відповіді співбесідника і будувати подальший діалог з ним, враховуючи його знання, настрої та практичний досвід у використанні варіативності ситуацій;

г) добиватися взаєморозуміння у спілкуванні, реагувати на правомірність аргументів та форму висловлення співбесідника;

д) підтримувати невербальний контакт із співбесідником, відчувати його психологічний стан, орієнтуючись на зовнішні ознаки [5, с. 164].

Сучасний учитель не має бути маніпулятором, тобто не намагатися підкоряти і контролювати волю учнів для досягнення власної мети. Вчитель має готувати людину, органічно адаптовану до життя у світі багатоманітних зв'язків від контактів із найближчим оточенням до глобальних зв'язків.

Отже, сучасний учитель - це творча особистість. Він повинен бути активним, комунікабельним, динамічним, працездатним, вольовим, впевненим у собі, толерантним, висококомпетентним. Він зобов'язаний постійно розвиватися, удосконалювати свої знання, самовиражатися.

Американський психолог А. Маслоу - один із основоположників гуманістичної теорії, головною характеристикою особистості вважав потяг до самоактуалізації, самовираження, до творчості та любові, в основі яких лежить гуманістична потреба нести людям добро. Фундаментальною позицією гуманістичної психології є визнання пріоритетності творчого потенціалу людини. Маслоу перший висловив тезу, що творчість є універсальною характеристикою людини, її невід'ємною сутністю. Творчість - універсальна функція людини, що передбачає всі види саморозкриття. Самоактуалізація визначається Маслоу як бажання людини максимально розвинути свої здібності, цілком розгорнути закладений природою потенціал. У процесі самоактуалізації особистість стає саме такою, якою вона може бути, і досягає вершини своїх можливостей [1, с. 26]. Теорія Маслоу відповідає потребам сучасної людини, її прагненням до творчості, до розкриття свого потенціалу, вона бере до уваги позитивні аспекти особистого життя і переконує, що кожна людина володіє потенціалом внутрішнього розвитку та самовдосконалення.

Всю свою психологічну роботу Маслоу пов'язує з проблематикою особистого зростання і розвитку, розглядаючи психологію як один із засобів, що сприяє соціальному та психологічному добробуту [1, с. 26].

Окрім того, що викладач володіє особистісними рисами високої якості, інформаційною та педагогічною культурою, у його діяльності важливе значення мають знання та вміння з психолого-педагогічної підготовки. Знання психологічних основ викладання обраного предмета, психологічного стану учнів, закономірності вікових та індивідуальних особливостей сприймання учнями змісту навчання. Вивчення психолого-педагогічних дисциплін майбутніми учителями фізичної культури, можна визначити як процес становлення психолого-педагогічної компетентності майбутніх фахівців в плані підвищення і збагачення професійної компетентності. У процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін забезпечується інтенсивний розвиток професійно значущих особистісних властивостей, а також закладаються основи їх ефективного професійного вдосконалення і формування готовності

майбутніх фахівців до інноваційної діяльності. Відповідно можна визначити структурні компоненти моделі психолого-педагогічної підготовки.

Ціле-мотивований компонент який характеризує зорієнтованість психолого-педагогічних дисциплін на формування готовності майбутніх фахівців до інноваційної діяльності. Метою вивчення психолого-педагогічних дисциплін має бути не просто вивчення психологічних чи педагогічних понять, а використання психолого-педагогічних знань для саморозвитку, професійного зростання, вдосконалення діяльності.

Така цільова-мотивована зорієнтованість знаходить відображення в мотивації навчання в набутті психолого-педагогічної компетентності. Пріоритет має надаватись ціннісно-мотиваційним цілям навчальної діяльності, які нбадають навчальному процесу особистісного сенсу.

Змістовний компонент – полягає в особливій змістовні побудові самого навчального процесу, що може здійснюватись як процес інноваційної діяльності: від етапу генерування нових ідей, до етапу їх впровадження в професійну діяльність. В основі змісту навчального матеріалу та формі його викладання покладено функціональну повноту компонентів змісту освіти, диференціацію та інтеграцію, ступневистість освіти [4, с. 266]. До принципів формування змісту вищої освіти покладено принцип відповідності змісту освіти у всіх його компонентах і рівнях вимогам розвитку суспільства, науки і особистості, принцип структурної єдності змісту освіти на різних рівнях формування, принцип гуманітаризації, принцип фундаменталізації навчання, встановлення наступності і міждисциплінарних зв'язків, практичної перетворюючої діяльності [1, с. 73].

Організаційно-технологічний компонент повинен забезпечувати впорядкованість навчальної діяльності для досягнення мети, бути відтворювальним, раціональним. Даний компонент полягає у виборі відповідних умов, методів та засобів навчання та систематизованого використання. Основним критерієм якості обраних компонентів є їх результативність, ефективність, оптимальність.

Контрольно-оціночний компонент має забезпечувати зворотний зв'язок про результати навчальної діяльності, розвиток і вдосконалення досвіду (особистісного, соціального, діяльнісного).

Психолого-педагогічна підготовка є основою формування гуманістично орієнтованого мислення педагога.

Важливе значення для формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури є вміння. Вміння, необхідні вчителю фізичної культури для ефективної організації особистісно-орієнтованого навчального процесу. Під час вивчення психолого-педагогічних предметів майбутні вчителі фізичної культури отримують вміння застосовувати теоретичні знання у практичній роботі. Вміння вчителя фізичної культури поділяються на конструктивні, організаторські, комунікативні, гностичні. Конструктивні уміння допомагають вчителю конструювати, планувати діяльність. Організаторські уміння пов'язані з реалізацією вчителем намічених планів. Комунікативні уміння пов'язані зі спілкуванням учителя з учнями, колегами по роботі, батьками. Вони поділяються на: власне комунікативні (проявляються в умінні вчителя вступати в контакт із людьми, будувати ділові та особистісно-емоційні стосунки); дидактичні (уміння зрозуміло донести до свідомості учнів навчальний матеріал; уміння управляти увагою класу, уміння прогнозувати здібності учнів і потенціал їх розвитку); ораторські уміння (потрібні для здійснення насамперед освітньо-просвітницької функції). Гностичні уміння пов'язані з пізнанням учителем як окремих учнів, так і колективу класу в цілому, з аналізом педагогічних ситуацій та результатів своєї діяльності.

Отже, одними з основних компонентів формування професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури є: педагогічні, психологічні, та фахові знання. І лише при наявності цих компонентів можна говорити про вчителя-професіонала, майстра своєї справи.

Висновки.

1. Психолого-педагогічні знання лежать в основі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

2. Основною метою і результатом психолого-педагогічної підготовки є модель висококваліфікованого, добре підготовленого учителя, який поєднує у собі глибоку наукову ерудицію з ґрунтовним знанням основ психолого-педагогічної науки та високим рівнем методичних умінь.

3. Сучасне суспільство знаходиться у стані неухильного оновлення та розвитку. Це викликає гостру потребу у фахівцях з високими професійними

якостями. Щодо педагогічної професії, поняття професіоналізму інтегрує у собі рівень володіння системою професійних вмінь та навичок педагога, а також, творчий підхід до процесу здійснення діяльності.

Література

1. Абрахам Маслоу і психологія самоактуалізації [Текст] // Дж. Фейдимен Особистість і особистісне зростання / Дж. Фейдимен, Р. Фрейгер. – М., 1994. – 347 с.
2. Артюшина М. В. Інноваційний підхід у викладанні психолого-педагогічних дисциплін у вищих закладах освіти України // ВІСНИК НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2009. – Вип. 3. – С. 70-75.
3. Вища освіта і Болонський процес : навчальний посібник. – К. : «Вища школа», 2007.
4. Гончаренко С. І. Український педагогічний словник / С. І. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Дубчак А. Психологические условия формирования «гибкой» личности / А. Дубчак, В. Покладов, Н. Стефаненко // Новые направления творческого развития личности школьника : материалы докладов и сообщений научно-практической конференции. – К., 2004. – С. 20-21.
6. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И. А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
7. Зязюн І. А. Процеси модернізації сучасної педагогічної освіти в Україні / І. А. Зязюн // Професійна освіта: педагогіка і психологія: польсько-український журнал / за ред. Т. Левовацького, І. Вільш, І. Зязюн, Н. Ничкало. – Ченстохова – Київ : АІД, 2006. – VIII. – С. 105-115.
8. Левківський К. Завдання щодо забезпечення якості вищої освіти України в контексті Болонського процесу / К. Левківський, Ю. Сухарнікова // Вища школа. – 2004. – № 5-6. – С. 86–106.
9. Леднев В. С. Содержание образования : учеб. пособие / В. С. Леднев. – М. : Высшая школа, 2011. – 360 с.

10. Максименко С. Д. Загальна психологія : навчальний посібник / С. Д. Максименко. – Вид. друге, перероб. та допов. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с.
11. Маркова А. К. Психологические проблемы повышения квалификации // Педагогика. – 1992. – № 9-10. – С. 65-67.
12. Петровский А. В., Ярошевский М. Г. Психология : учебник для студ. высш. учеб. заведений. – М. : Академия, 2001. – 210 с.
13. Морева, Н. А. Педагогика среднего профессионального образования : учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений / Н. А. Морева. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 272 с.
14. Оскарссон Б. Базовые навыки как обязательный компонент высококачественного профессионального образования // Оценка качества профессионального образования. Доклад 5 / под общ. ред. : В. И. Байденко, Дж. Ван Зантворта. – М. : Европейский фонд подготовки кадров, 2001. – 218 с.
15. Овчарук А. Ключевые компетентности: Европейское видение // Управление образованием. – 2004. – № 2. – С. 6-9.
16. Профессиональное образование: словарь [учеб. пособие.] / сост. : С. У. Гончаренко и др. ; под ред. Н. Г. Ничкало. – К., 2000. – 380 с.
17. Решетник П. М. Профессиональное образование и компетентность / М. П. Решетник, Н. Г. Батечко // Научный вестник НАУ. – 2005. – № 88. – С. 157.
18. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : [підручник для студентів пед. факультетів] / О. Я. Савченко. – К. : Абрис, 1997. – 416 с.
19. Стратегия реформирования образования в Украине: Рекомендации по образовательной политике. – К. : К.И.С., 2003. – 296 с.
20. Педагогика: Большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. – Мн. : Современное слово, 2005. – 720 с.
21. Хуторский А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированного образования // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 55-60.
22. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування: навчальний посібник / І. М. Цимбалюк. – 2-ге вид., випр. та допов. - К. : ВД «Професіонал», 2007. – 464 с.